

TREĆE SAVEZNO SAVJETOVANJE ARHIVSKIH RADNIKA JUGOSLAVIJE

U okviru četvorogodišnjeg programa rada, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije organizovao je Treće savezno savjetovanje arhivskih radnika 14. i 15. oktobra 1970. godine u Kranju i Jesenicama. Ovom skupu prisustvovao je znatan broj arhivskih radnika i istoričara iz svih republika i pokrajina. Na Savjetovanju je razmatrana problematika razvoja kancelarijskog poslovanja u jugoslovenskim zemljama od kraja 18. vijeka do danas, kao i primjena kibernetike u arhivima. Pored ovog stručnog dijela, početak savjetovanja bio je posvećen 25-godišnjici postojanja arhivske službe u socijalističkoj Jugoslaviji.

U sklopu svečanog dijela, referat *25-godina arhivske službe u novoj Jugoslaviji* podnio je Božidar Manić — predsjednik Saveza. O 25-godišnjem radu Arhiva Slovenije informisao je Jože Maček — direktor ovog Arhiva. B. Manić je u svom referatu prikazao razvojni put arhivske službe u našoj zemlji od 1945. godine do današnjih dana. U referatu je, pored ostalog, konstatovano da je arhivska služba u proteklom 25-godišnjem periodu postigla dobre rezultate. Zahvaljujući brzi društvene zajednice, koja inače ovu službu tretira kao službu od posebnog društvenog interesa, riješeni su, ili su u toku rješavanja, osnovni problemi ove službe. Tako, npr. putem zakonskih propisa (saveznih, republičkih i pokrajinskih) riješena je i utvrđena mreža arhivskih ustanova, počev od Arhiva SFRJ, preko republičkih i pokrajinskih, pa do regionalnih arhiva. Pri tome treba imati u vidu da, pored ovih opštih, na području SFRJ postoje i brojni specijalni arhivi. Prema tome, ovako postavljena i razvijena mreža arhivskih ustanova, bez sumnje, velika je garancija da je arhivska, a zatim registraturska grada zaštićena od propadanja i, što je najvažnije, da je podvrgnuta adekvatnom stručnom postupku. Dokaz su stručni časopisi koje izdaju stručna udruženja i pojedini arhivi, zatim brojne povremene edicije objavljene grude, kao i druge stručne publikacije. Pored vidnih uspjeha koje je postigla arhivska služba u navedenom periodu, u njenom razvoju bilo je, svakako, i izvjesnih nedostataka među kojima se neki provlače do danas. Među najveće spadaju: problem adekvatnog smještajnog prostora, zatim odgovarajuće tehničke opreme, kao i problem stručnog kadra, a to posebno u nekim regionalnim arhivima. Iako je referat B. Manića imao jubilaoni karakter, treba ukazati da on istovremeno predstavlja i iscrpnu analizu razvoja arhivske službe i njenih sadašnjih problema.

Poslije svečanog dijela savjetovanja, nastavljen je rad ovog skupa sa osnovnom temom: *Razvoj kancelarijskog poslovanja u jugoslovenskim zemljama od kraja 18. vijeka do danas*.

U sklopu ovog tematskog okvira podneseni su sljedeći referati i koreferati: *Tipologija sređivanja upravnih registratura* (dr Sergij Vilfan, direktor Mestnog arhiva Ljubljane); *Razvoj sistema sređivanja grude u upravnim registraturama u Sloveniji od 18. stoleća, do danas* (Jože Žontar, viši arhivist Arhiva Slovenije Ljubljana); *Razvitak sistema sređivanja grude u upravnim registraturama Hrvatske* (Stjepan Bačić, viši arhivist Arhiva Hrvatske — Zagreb); *Prefektura i njezine registrature* (Antun Herljević, arhivist Historijskog arhiva u Rijeci); *Sistem turske administracije u Bosanskom vilajetu u XIX vijeku* (Fehim Spaho, arhivist Orientalnog instituta u Sarajevu); *Organizacija i funkcionisanje vrhovnih registratura u BiH u doba austrougarske uprave* (Kasim Isović, viši arhivist Arhiva BiH u Sarajevu); *Razvitak sistema administrativnog poslovanja u upravnim registraturama knjaževine Crne Gore (1879—1918)* (Dragoje Živković, direktor Arhiva Crne Gore

u Cetinju); *Kancelarijsko poslovanje turskih upravnih ustanova u Makedoniji od druge polovine XIX vijeka* (Rista Kirjazovski, viši arhivist Arhiva Makedonije u Skopju); *Administrativno poslovanje Bugarske okupacijske uprave u Makedoniji i južnoj Srbiji u periodu 1915—1918. i 1941—1944. godine* (dr Miloš Konstantinov, direktor Istorijskog arhiva Skopja); *Kancelarijsko poslovanje u Srbiji (1804—1918)* (Anka Petranović, arhivist Arhiva Srbije, Beograd); *Propisi u kancelarijskom poslovanju opštejugoslovenskog značaja, počev od 1918. godine* (Zdravko Nježić, arhivist Arhiva Jugoslavije, Beograd); *Propisi i sistem sređivanja grade u Kraljevskoj banskoj upravi Dunavske banovine od 1929. do 1941. godine* (Vera Trujić, arhivist Istorijskog arhiva SAPV u Sremskim Karlovcima); *ZAVNOH i njegova registratura* (Marjan Rastić, rukovodilac Arhiva pri Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu) i *Propisi i sistem sređivanja grade gradova sa urednim senatom* (Katona Pol, saradnik Istorijskog arhiva u Senti).

Uvodno izlaganje za ovu tematsku oblast dao je S. Vilfan svojim saopštenjem: *Tipologija upravnih registratura*. U kratkom, ali veoma jezgrovitom izlaganju referent je razradio osnovne linije za tipologiju upravnih registratura, polazeći od priznatog načela prvobitnog uređenja. Prema tome, zadatak referata je bio da razmotri problematiku koja se tiče primarno-kancelarijskog poslovanja, a tek sekundarno arhivističke. U referatu su, stoga, obrađene neke osnovne linije za tipologiju upravnih registratura sa težištem na aktovskoj građi. Po mišljenju S. Vulfana, unutrašnja struktura aktovske registrature zavisila je od tri primarna elementa: 1. stepenu udruživanja pojedinih akata, 2. načina njihovog udruživanja i 3. načina svrstavanja tako stvorenih grupa. Međutim, za potpuno identifikovanje aktovskog dijela fonda neophodna su i tri sekundarna elementa koji su naročito značajni za orijentaciju u građi i bolje razumijevanje strukture određenog fonda. Sekundarni elementi su: 1. udruživanje i svrstavanje u vezi sa evidencijama, 2. vrjeme u kojem se utvrđuje udruživanje i svrstavanje i 3. signature koje, u stvari, zavise od načina prvobitnog uređenja. Za svaki od navedenih elemenata dati su i odgovarajući primjeri. Na kraju uz referat je priložena i tabela osnovnih elemenata za tipologiju aktovskih registratura sa mogućim kombinacijama istih. Referat S. Vulfana prikazan je ovdje posebno zbog toga što predstavlja sistematizovanu obradu često komplikovanih registraturskih sistema i što je on, u stvari, osnova, odnosno ključ za snažljenje u svakoj registraturskoj aktovskoj građi.

Autori ostalih referata i koreferata dali su, kraće ili opširnije, prikaze kancelarijskog poslovanja konkretnih registratura u kraćim ili dužim vremenskim razdobljima, u pojedinim istorijskim pokrajinama; (J. Zontar, S. Bačić, F. Spaho, K. Isović i R. Kirjazovski); zatim u zaokruženim državnim cjelinama (D. Živković, A. Petranović i Z. Nježić) ili pak u nekim istorijsko-geografskim ili administrativnim regionima, odnosno u pojedinim gradovima (V. Trujić, A. Herljević i K. Pol). Interesantno je napomenuti da su u okviru nekih istorijskih pokrajina pojedini autori dali i prikaze kancelarijskog poslovanja u određenim specifičnim i kraćim vremenskim periodima. Tako je M. Konstantinov obradio problem administrativnog poslovanja bugarske okupacijske uprave u Makedoniji i južnoj Srbiji u periodu 1915—1918. i 1941—1944. godine. U ovu grupu spada i koreferat M. Rastića, koji je opisao kancelarijsko poslovanje ZAVNOH-a i njegovih organa.

Brojnost referata, kao i ograničen prostor ne omogućavaju da se da poseban, makar i kraći, pojedinačni prikaz. Ipak, potrebno je skrenuti posebno pažnju na referat Z. Nježića, prvenstveno zbog toga što su u njemu obrađeni opštejugoslovenski propisi u kancelarijskom poslovanju za period od 1918. godine, pa do danas. Značaj ovog referata je i u tome što ima praktičnu korist za izvjestan broj specijalizovanih i nekih kasnije osnovanih regionalnih arhiva koji posjeduju, uglavnom, noviju građu. Autor je dao sistematizovan i prilično detaljan pregled najvažnijih propisa o ovom pitanju, i to posebno za svaki od tri karakteristična perioda. Za period od 1918—1930. godine konstatuje se da je karakteristično postojanje niza različitih uredbi i posebnih propisa resornog karaktera kojima je bilo regulisano kancelarijsko poslovanje pojedinih ministarstava i drugih organa upravljanja. Jedinstven propis za područje cijele države, a to je »Poslovnik za opšte upravne vlasti«, donesen je 23. 10. 1931. godine sa važnošću od 1. 1. 1932. godine. Donošenje »Poslovnika« predstavlja, u stvari, značajan korak u uvođenju jednoobraznog kancelarijskog poslovanja. Prema tome, jednoobraznost sistema je bitna karakteristika od perioda 1931—1941. godine. U periodu poslije 1941. godine referent je obrađio kancelarijsko poslovanje u socijalističkoj Jugoslaviji. Za prve poslijeratne godine karakteristično je, takođe, širenje i nejednoobraznost u administrativnom poslo-

vanju državnih organa. Prvi korak, mada ne i naročito značajan — kako to konstatuje Z. Nježić — u pravcu zavođenja jedinstvenog sistema predstavlja »Uputstvo o uvođenju jednoobraznog delovodnika za poslove opšte administracije«, doneseno početkom 1950. godine od strane Komiteta za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti vlade FNRJ. U isto vrijeme osnovan je i »Savezni biro za unapređenje administrativnog poslovanja u državnim nadležstvima i preduzećima«. Pored praktične pomoći koju je pružao ustanovama i privrednim organizacijama, Biro je izradio i niz studija o ovim pitanjima. Konačno, kao rezultat svih nastojanja da se unaprijedi administrativno poslovanje, donesena je 1957. godine »Uredba o kancelarijskom poslovanju sa uputstvom za njeno izvršenje«. Cilj ove Uredbe bio je da se unaprijedi kancelarijsko poslovanje i obezbijedi jedinstvenost, pa se može reći da je u tom pogledu odigrala značajnu ulogu. Na kraju, treba naglasiti da su u referatu dati i kraći prikazi svih propisa kojima je bilo regulisano kancelarijsko poslovanje u sva tri navedena perioda.

Analizirajući sve podnesene referate i koreferate, polazeći od regija, odnosno državne cjeline, kao i vremenskog perioda, može se konstatovati da su uglavnom zastupljene sve istorijske pokrajine i jugoslovenska država kao cjelina. Iako se takva ocjena, shvaćena u najširem značenju može prihvatiti, stiče se utisak da u prikazu registraturskih sistema u jednom kontinuiranom istorijskom toku ipak ima i izvjesnih praznina. Tako, npr., nepotpuno je obrađeno kancelarijsko poslovanje vrhovnih i nižih organa NO vlasti i NOP-a, bilo jedinstveno za Jugoslaviju (što je znatno teže s obzirom na specifičnosti pojedinih krajeva), bilo pojedinačno u okvirima sadašnjih republika ili pokrajina — bar onih karakterističnijih. Osim toga, bilo bi poželjno da je obrađeno posebno i registratursko poslovanje organa vlasti NDH, zatim okupacijskih vlasti u Srbiji, kao i karakterističniji registraturski sistemi u raznim oblastima u ovom ili, pak, drugim vremenskim periodima. Ovaj nedostatak se više osjeća kad je riječ o praktičnoj primjeni i koristi nego li kad se govori o teoretskom uobličavanju, odnosno jednom šematizovanom prikazu registraturskih sistema u periodu od 18. vijeka do danas.

Poslije kraće diskusije o ovoj problematici, savjetovanje je usvojilo zaključak da se svi podneseni referati i koreferati objave u narednom broju *Arhivista*. Osim toga, na prijedlog akademika Frana Zwittera — predsjednika Jugoslovenskog Komiteta za istorijske nauke, usvojen je i sljedeći zaključak: da se u ime ovog skupa zahtijeva od Državnog sekretarijata za inostrane poslove što hitnije sprovođenje sporazuma o restituciji kulturnih dobara odnesenih iz naše zemlje za vrijeme II svjetskog rata, kao i da se insistira na realizaciji arhivskog sporazuma — konvencije iz 1923. godine, a u vezi sa razgovorima vođenim sa Austrijom 1958. godine.

Drugog dana skup je nastavljen u Jesenicama, gdje su podneseni sljedeći referati i koreferati: *Kibernetika i arhivi* (Danica Gavrilović — arhivist Istorijskog arhiva u Beogradu); *Primjena kibernetike u javnoj upravi* (M. Kostjulkovski iz Ljubljane) i *Informacija o organizaciji firme IVM u Jugoslaviji* (J. Zimovnik iz Ljubljane).

D. Gavrilović je u veoma interesantnom referatu upoznala skup sa problemom primjene mehanografskih sredstava u raznim naučnim disciplinama, pa i u arhivskim ustanovama u nekim tehnički razvijenijim zemljama svijeta. Posebna pažnja je posvećena procesu i prednostima rada pojedinih vrsta ovih sredstava, počev od prvobitnih ručnih, preko poluautomatskih, pa do najsavremenijih elektronskih mašina. U referatu je dat i kratak prikaz primjene ovih mašina, odnosno automatske obrade podataka u Jugoslaviji. Prema statističkim podacima Udruženja radnih organizacija koje se koriste automatskim mašinama u obradi podataka, broj posjednika ovih mašina popeo se sa 108 u 1968. godini na 137 u 1969. godini. (Štampa je saopštila nezvaničan podatak da je broj kompjutera u mjesecu maju 1970. godine iznosio 240). Imajući u vidu ovakav relativno brz razvoj i primjenu elektronike u našoj zemlji u posljednje dvije-tri godine, cilj referata, pored ostalog, bio je i da ukaže na probleme koji će se uskoro vrlo oštro postaviti pred arhivske radnike Jugoslavije. Zbog toga, po mišljenju D. Gavrilović, ovi problemi i teškoće na koje će se nailaziti ubuduće zahtijevaju udružene napore svih arhivskih ustanova i radnika u našoj zemlji.

Na kraju ovog dijela savjetovanja zaključeno je da Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije formira posebnu radnu grupu koja će nastaviti rad na daljoj razradi u praćenju ove problematike.

Zahvaljujući nastojanju Društva arhivskih radnika Slovenije, manji broj učesnika ovog Savjetovanja razgledao je i praktično se upoznao sa radom elektronskih računara u željezari Jesenice i preduzeću »Iskra« u Kranju. Ovo društvo je za učesnike savjetovanja organizovalo 16. oktobra i veoma interesantnu ekskurziju po Gorenjskoj.

Veselin MITRAŠEVIĆ